

Paál Árpád

Válogatott írások

Szerkesztőbizottság

**Borsodi L. László
Fekete Vince
Ferenczes István
György Attila
Lövétei László László
Mirk Szidónia-Kata
Molnár Vilmos**

Paál Árpád
VÁLOGATOTT ÍRÁSOK

Hargita Kiadóhivatal

Székelyföld Alapítvány

Csíksereda, 2020

A könyv megjelenését támogatta

Hargita Megye Tanácsa

Válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta:
Bárdi Nándor és Horváth Sz. Ferenc
(A könyv anyagának válogatása, sajtó alá rendezése
a Székely önkép építés a 19–20. században
NKFI 128848. sz. program keretében készült.)

Sorozatterv: Léstyán Csaba

© Hargita Kiadóhivatal

ISBN 978-606-8951-27-0

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ISBN 978-606-8951- -

????

UTÓSZÓ

Paál Árpád (1880–1944) a romániai magyarság politikai és a kulturális életére nagy hatással bíró személyiség volt. A pártpolitikai vezető szerepén túl, a korabeli közvéleményt orientáló napilapok (*Keleti Újság*, majd az *Erdélyi/Magyar Lapok*) szerkesztője és közírója, mai fogalmaink szerint véleményvezér és referenciapont. Mint a *Kiáltó Szó* (1921) egyik társszerzőjét mindenki ismeri, aki az erdélyi magyarság korabeli történelmével foglalkozik. Paál óriási életművéből (csak az újságcikkei száma meghaladja az ezret, a tízes évektől haláláig vezetett naplója is több mint ezer oldal) nagyon kevés lett újra kiadva. Munkásságának publicisztikai oldala ismeretlen a nagyközönség számára. Ezt a hiányosságot kívánja kötetünk pótolni. A közölt cikkek könnyebb értelmezése érdekében előbb Paál Árpád életpályáját vázoljuk, majd bemutatjuk gondolkozásának különböző korszakait és körülírjuk az életmű kulcsfogalmait, illetve az ehhez kapcsolódó válogatás szempontjait.

Életpálya

Paál Árpád Brassóban született 1880. október 16-án. Miután középiskoláit ugyanott, valamint Kolozsváron és Székelyudvarhelyen 1898-ban befejezte, Kecskeméten jogtudományt tanult. 1903-ban, illetve 1905-ben a kolozsvári Ferenc József tudományegyetemen államtudományi és jogtudományi doktorátust szerzett. Már egyetemi tanulmányai alatt rendszeresen publikál közigazgatási és bölcséleti kérdésekről. 1908-tól Székelyudvarhelyen vármegyei közjegyző, 1916 őszén ő szervezte meg a lakosság és a közigazgatás román betörés előli

menekülését a Tisztántúlra. Megyeszerte közismert lesz és egyre érzékenyebb a szociális kérdések, a közigazgatási visszaélések iránt. A Tisza István vezette Munkapárt helyett a Függetlenségekkel tart, az Erdélyi Szövetség regionalista (ótranszilvanista) nézeteit is magáévá teszi. 1918 őszén Udvarhely vármegye alispánja lett. A november 2-án megalakult székelyudvarhelyi Székely Nemzeti Tanács elnökévé választotta. Noha december 6-án Székelyudvarhelyre román csapatok vonultak be, ő 1919. január 9-én feleskette a vármegye hivatalnokait a Károlyi-kormányra és közben a Székelyföld külön entitásként való elismeréséért szervezkedett. Ezért a román megszálló csapatok letartóztatták. Fogsága alatt megírta az *Emlékirat a semleges, független székely államról* című tervezetét, amely az addigi székelyföldi autonómia-törekvések legrészletesebb megfogalmazása. Miután hosszas meghurcoltatás után a román katonai hadbíró-ság felmentette, április 20-án Paál visszatérhetett Székelyudvarhelyre. Ott az általa is szervezett és az erdélyi tisztviselői kart Magyarországgal összekötő *Szellemi Front* elnevezésű, a passzív ellenállást propagáló mozgalomban vállalt vezető szerepet. Ezért a román prefektus a városból kitiltotta és Kolozsvárt tette meg kényszerlak-helyéül. A trianoni békeszerződés aláírása, vagyis Erdély Romániához való csatolása után Paál felismerte, hogy a tétlen kivárás hiábavaló, miközben formálódik az új román politikai rendszer. A *Keleti Újság* munkatársaként, a *Napkelet* folyóirat számára írt tanulmányaiban, a Magyar Szövetség egyik szervezőjeként Erdélyt járva a politikai aktivitást, az elszakított magyarság politikai és társadalmi önszerveződését propagálta. A Kós Károllyal és Zágoni Istvánnal szövetkezve írt *Kiáltó Szó* politikai röpiratban – cáfolva az 1848 utáni passzivizmusra való hivatkozást –, a nemzeti közösség megszervezését

tematizálta. A Magyar Szövetség betiltása után a Kós Károly fémjelezte Magyar Néppárthoz csatlakozott, amely a kisebbséggé lett erdélyi magyarság minél szélesebb körű és demokratikus megszervezésére helyezte a hangsúlyt, a Magyar Nemzeti Szövetség és az egyházak egység- és stabilitásigényével szemben. A két párt egyesülése után Paál meghatározó politikusa lett az 1922. december 28-án létrejött romániai Országos Magyar Pártnak (OMP). A *Keleti Újság* vezércikkírójaként szociálisan érzékeny polgári radikalizmust képviselve értelmezte folyamatosan a bukaresti, erdélyi és budapesti politikai változásokat. Miután 1925-re lapja elvesztette politikai függetlenségét, fiatal székely újságíró kollégáival átvette a kolozsvári *Újság* című lapot. Ezt anyagi okokból előbb az OMP-nek bocsátotta rendelkezésére, majd 1927-ben megszüntette, miután a párt hivatalos napilapja a *Keleti Újság* lett. 1927–1931 között az OMP képviselője volt a bukaresti parlamentben, 1929-ben a párt kolozsvári szervezete elnökévé választotta. Mindközben széleskörű újságírói és előadói tevékenységet végzett, részt vett új szervezeteket alapításában (Erdélyi Szépművéses Céh). Az OMP felkérésére 1931 nyarán dolgozta ki székely kulturális autonómia tervét. 1931 őszén alapító főszerkesztője lett a nagyváradi *Erdélyi Lapok*nak, melyet 1944. szeptember 14-ig Nagyváradon bekövetkezett haláláig hivatalosan betöltött. Az 1930-as években Paál továbbra is az OMP egyik meghatározó egyénisége volt, aki az Elnöki Tanács tagjaként és főszerkesztő/közíróként egyik alakítója volt az erdélyi magyarság politikai arculatának. Széleskörű levelezésével (Gyárfás Elemér, Bethlen György) úgyszintén hatott a kisebbség vezető politikusaira. Részt vett és markánsan megfogalmazta véleményét a különböző közéleti vitákban (Makkai Sándor: *Nem lehet*), figyelemmel kísérte és

támogatta a fiatalok különböző szervezkedéseit (*Erdélyi Fiatalok*, Vásárhelyi Találkozó). 1940 októberében, a második bécsi döntés után behívott képviselőként a magyar országgyűlésben az Erdélyi Párt frakciójának tagja, s mint ilyen több témában a párt szónoka. Élete utolsó másfél-két éve betegeskedéssel telt el, szívinfarktusban halt meg Nagyvárad egyik bombázása után.

Vált(oz)ások, törésvonalak, korszakok

Paál életpályáját öt nagy korszakra oszthatjuk: 1908–1918 között a magyar állam megyei tisztviselője, 1919–1926/27 között polgári radikális indítású kisebbségpolitikus, közíró és publicista, 1927–1931 között pártpolitikus és publicista, 1932–1940 között egy katolikus irányzatot képviselő napilap főszerkesztője és az OMP jobbszárnyának meghatározó személyisége, míg 1940 után a kisebbségből újból többségivé vált erdélyi magyar politikusok egyike, az Erdélyi Párt színeiben országgyűlési képviselő. Paál esetében 1908–1918 között a magyar állam köztisztviselőjeként egy felfele ívelő karriert látunk. E pályafutás tört ketté a magyar állam szétesésével, amelynek fennmaradását Paál következetesen támogatta, pl. a köztisztviselők felesketésével, ugyanakkor az erdélyi, de különösen a székelyföldi regionális sajátosságok intézményesítésének híve lett még 1918 előtt. 1920 után a politikai aktivizmus szószólója az új állam politikai rendszerén belül, és az új állam épp alakuló jogrendszerének igénybevételével kívánta elérni a magyarság igényeinek kielégítését. Ehhez pedig egy minél erősebb politikai képviselőre volt szükség. Épp ezért az OMP-n belül a minél szélesebb alapokon történő politizálást, a munkásrétegek érdekeinek védelmét, a magyarajkú zsidók bevonását és a politikai nyitást is támogatta a román pártok felé. Politikai nézeteit tekintve Paál

a húszas évek elején a Jászi Oszkár vezette polgári radikálisokhoz állt közel, és hitt a demokrata román erőkkel való eredményes politizálásban. E reményeitől Paálnak az 1920-as évek közepétől mindinkább búcsút kellett vennie. A bukaresti parlament kisebbségellenes törvényei, az erdélyi zsidóság egy részének a Zsidó Pártra való szavazása, a kisebbségi blokk (1927/28) eredménytelensége, majd a Nemzeti Parasztpárt sikertelen közigazgatási decentralizációja nyilvánvalóvá tették számára, hogy a kisebbségi magyarság, s főleg a székelység csakis önmagára számíthat. Ügyeit önmagának kell intéznie, anélkül, hogy abba ahhoz nem értő, a bukaresti központból kiküldött vagy betelepített személyek beleszólnának. 1927 utáni cikkei lényege az „Otthon-haza” fogalom önkormányzati tartalmának kidolgozása, az új államban való integráltság és otthonosság mint elvárás számonkérése és közösségi célként való meghatározása volt. Nála és másoknál is (pl. Gyallay Papp Domokos, Jancsó Béla, Makkai Sándor, Sulyok István) ekkor jelenik meg tudatosan, a román etnopolitikai rendszer marginalizációs törekvéseivel szemben az etnikai összezárkózás révén a nemzetkisebbségi (párhuzamos) társadalom eszméje. Ennek következménye a folyamatos határtermelés („mi” és „ők” állandó szempontja) és a változó alkuhelyzetek helyett, a közösségi egyenrangúság intézményesítésének (az autonómia) követelése. Ezek döntő évek Paál lassú radikalizálódása szempontjából. Ugyanis ekkor kerül előtérbe egyrészt a román belpolitikai válság, a „Tíz év Romániában”-tudat csalódottsága, az 1929 utáni gazdasági válság következményei, másrészt külpolitikailag Német- és Olaszország (befolyásának) megerősödésével, a határok revíziójának kérdése. 1932-től Paál a korabeli katolikus és keresztényszocialista offenzíva részeként alapított *Erdélyi Lapokat* főszerkeszti. A román

kisebbségellenes politikával szemben a cenzúra korlátozta kritikán túl, a nemzetközi viszonyok megváltozásának bemutatásával, a kisebbségi magyar pozíciók megvédése melletti érveléssel, a revíziónak a magyar közvéleményben a reményből a hitté való átalakulását erősítette. Nemzetfogalmába ekkor a zsidók már nemigen értek bele, a nép és népiség váltak kulcsfogalmaivá. Külpolitikailag korán kimondta, hogy az erdélyi magyarság a Harmadik Birodalomtól várhatja el az anyaországhoz való visszatérését. Vezércikkei a keresztényszociális hivatásrendiség felé mutattak. (A lapnál a nemzetiszocialista ideológiát főleg Sulyok István terjesztette.) Az 1940 utáni években Paál új nemzetiség- és magyarságpolitikai helyzetben politizált. Több megnyilatkozása egy olyan etnocentrista politizálást tükröz, amelyben kulcskérdés az erdélyi magyar szupremácia mielőbbi megteremtése. Erre példa az Erdélyi Értekezleten (1940. október) elhangzott érvelése arról, hogy az észak-erdélyi magyar fiatalok ne tanuljanak románul; vagy a harmadik zsidótörvény megszavazása, még akkor is, ha épp Paál módosító javaslata enyhítette is annak szigorát, ugyanakkor a visszatérés utáni közigazgatási centralizáció kritikusa volt.

Otthonosság, Székelység, Önkormányzat

Jelentőségét tekintve Paál Árpád gondolkodásának középpontjában az *otthon*, illetve *otthon-haza* fogalom áll, annak különböző rokonértelmű variánsaival („otthon-táj”, „otthonterület”, szülőföld stb.). Ez a fogalom – másokkal együtt pl. „a súly alatt a pálma” metaforával – a kisebbségi közösségek kollektív azonosságtudatának folyamatosan újragondolt elemévé vált. Hiszen ennek révén lehet megragadni azt a közelséget, intimitást, amelyet az adott szülőföldhöz (tájházához) való kötődés

biztosít: a „valahol otthon vagyok” / „valakiknek fontos vagyok” érzését, az adott intenzív közösségi élethez való csatlakozás igényét. Ezekből levezethető, illetve ezekkel összekapcsolható Paál több, más fontos fogalma is. A társadalom legkisebb sejtjéből, a családból kiindulva Paál a kisebbséget egy különálló területi egységgel kötötte össze, amelyen az illető kisebbség területjoggal lenne felruházva. Ez arra hivatott, hogy megakadályozza a kisebbségi területnek az ország többsége általi eluralását, elnemzetietlenítését, és biztosítaná a kisebbség nyelvi, kulturális fennmaradását. *Család, lokalitás* és ezek intézményességéből kinövő *népce csoport elitek*, akik az otthonterületet intézményesíteni és működtetni tudják. A helyi önkormányzat, a kulturális autonómia mind a *kisebbségi személyek gazdasági boldogulásához* járulnának hozzá, amely szempont Paál számára a világválság idején lett mindennél fontosabb. Ez az „otthon-haza” földrajzilag elsősorban a többségében székelyek által lakott területre vonatkozott. Paál székely származására egész életében büszke volt. A Románia által aláírt kisebbségi szerződésben említett székely egyházi s kulturális autonómia számára mindvégig hivatkozási alap. Mind a többségi nacionalizmus, mind a kisebbségen belül jelentkező türelmetlenségek ellen hadakozik, amikor a székelyek különállását hangoztatja. A székely és a magyar érdekek nála egybekapcsolódnak, hiszen a székelység népességtöbbsége a magyarság fenntartását is biztosítja Erdély más részeiben. A különbség a kettő közt Paálnál különben is csak nagyságrendbeli, noha fontos. Ellenben ami a magyarságnak érdeke, az a székelységé is, és ez fordítva is érvényes. Paál szerint mind a kulturális autonómiából, mind az otthoni területjogából levezetett földrajzi-gazdasági adottságok (erdők, só, ásványvíz) kiaknázása az erdélyi összmagyarság előnyére vál-

hat. Az *önkormányzatiság* szintén szerzőnk egyik kulcsfogalma. Az *önkormányzati alapokon működő közigazgatás* modellje a román nemzeti egységesítés elleni küzdelem varázsszava. A lokális gazdasági fejlődés záloga, a szülőföld iránti szeretet megnyilvánulása, valamint a helyi nyelv védelme valósulhat meg abban az önkormányzatiságban, amelyet Paál cikkek sokaságában követelt.

Válogatásunk Paál publicisztikai cikkeiből meghívás a hatalmas életművel való ismerkedésre. A szövegeket az eredeti stílusfordulatokat és sajátos kifejezéseket megőrizve közöljük. Csak magánhangzókat és toldalékokat javítottunk a jobb megértés érdekében. Célunk közírói munkásságának felmutatása volt a már számbavett kulcsfogalmakhoz kapcsolódó írásokkal. A politikai aktivitás tekintetében számon kérheti az olvasó, hogy a harmincas évekből miért nem közöltünk az első évekhez hasonló cikkeket. Nos azért, mert akkor a *Magyar Lapok*ban már sokkal inkább világnézeti kérdésekkel foglalkoztak az általa jegyzett vezércikkek. Ezekből a válogatásunk utolsó blokkjában közlünk fontos írásokat. Három tanulmány áttekintő voltak miatt került be a kötetbe, ezek folyamatokat ragadnak meg: a Katolikus Státus ügyét, a két világháború közti erdélyi közigazgatási rendszereket és a székelyföldi életlehetőségek beszűkülését. A Paál Árpád számára lényeges témákat, a két világháború közti időszak fontos problémáival foglalkozó írásokat válogattunk ki, amelyek a mai olvasó számára is fontosak lehetnek.

B. N. – H. Sz. F.

Ajánlott irodalom

- Paál Árpád: Emlékirat a semleges, független székely államról. *Magyar Kisebbség*, 2003. 2–3. sz. 120–133. p.
- Paál Árpád: Törvény a székely közületek közművelődési önkormányzatáról, a Párizsban 1919. december 19-én kötött nemzetközi szerződés 11. cikke alapján. *Magyar Kisebbség*, 2004. 1–2. sz. 424–465. p.
- Paál Árpád: *A kisebbségi lét tanulóiévei Erdélyben. Válogatás írásaiból és naplóiából*. I-II. köt. Előszó és életrajzi adatok: Paál Gábor. Pallas Akadémia, Csíkszereda, 2008.
- K. Lengyel Zsolt: Az elnapolt alternatíva. Paál Árpád és az erdélyi magyar autonómia 1919/1920. *Korunk*, 1991. 10. sz. 1265–1269. p.
- Bárdi Nándor: *Paál Árpád kéziratos hagyatéka*. (Előszó és katalógus). Szeged, 1992.
- Paál Árpád István: Paál Árpád cikk bibliográfia (<http://paalarpad.adatbank.transindex.ro/> (letöltve: 2020. 02. 22.))
- Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1921. *Aetas*, 1993. 3. sz. 76–120. p.
- Horváth Sz. Ferenc: Az Erdélyi Lapok ideológiája. Zsidókérdés, katolikus antiszemitizmus és nemzeti szocializmus Erdélyben (1932–1940). *Regio*, 2004. 3. sz. 101–142. p.
- Horváth Sz. Ferenc: Utak, tévutak, zsákutcák. Paál Árpád két világháború közti politikai nézeteiről. In: Ablonczy Balázs – Fedinecz Csilla (Szerk.): *Folyamatok a változásban. A hatalomváltások társadalmi hatásai Közép-Európában a XX. században*. Budapest, 2005. 117–160. p.
- Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)*. Csíkszereda, 2007.
- Bárdi Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Pro Print, Csíkszereda, 2013.
- Főcze János: Paál Árpád és a román hadsereg. Az 1918–1919-es székelyudvarhelyi impériumváltás. *Korunk*, 2018. 12. sz. 31–41. p.
- Falusi Norbert: *Erdély két nemzet határán. Erdélyi magyar nemzetépítők az európai nagy változásban 1900–1925*. <https://file.tk.mta.hu/index.php/s/TyGJG7KamrKGAz5> (letöltve: 2020. 02. 22.)

TARTALOMJEGYZÉK

OTTHONOSSÁG	5
A mi hazánk az otthonunk	5
A népek otthonukat keresik	13
A népkisebbségi sors kínos osztálykérdés	18
A szülőföld az ott születteké	26
Arányszámok az otthonhelyek szerint	32
SZÉKELYSÉG	38
Székely és magyar	38
A székely kérdés	49
A szülőföld szeretete	55
Csaba népe	58
Székelyek Kanadában	63
Békerontás a Székelyföldön	67
Örökre hazátlanok?	70
A székely nemzet mai helyzete	82
ÖNKORMÁNYZATISÁG	115
A városok romanizálása	115
A strucc csak félig húzta ki a fejét	118
Önkormányzati élet	123
Az eltűntetett tartományok	127
Ha alkotni nem tudnak, ne romboljanak!	132
Uralom a magunk otthona felett	137
Az erdélyi magyar katolikusok egyházi önkormányzata	142
Közelítés az igazi önkormányzathoz	153
A kisebbségek részvétele az erdélyi (romániai) közigazgatásban.	157

POLITIKAI AKTIVITÁS	173
Ratifikáció után	173
A magyarság politikai aktivitása	176
A magyarság pártalakulásai	180
Népkisebbségi politika az utódállamokban	190
A Magyar Szövetség eszméje	199
A Magyar Párt történelmi hivatása	202
Magunkban van a megváltó erő	209
Együtt kell élnünk	214
VILÁGNÉZETEK	220
A magyarság világnézete	220
Jászi Oszkár nálunk	229
A hit a világnézetek fölött	236
A szociáldemokraták népkisebbségi programja	241
A mi nemzeti eszménk	245
Népkisebbségi világnézet?	248
UTÓSZÓ	269
 Ajánlott irodalom	 277